

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 2

สันติภาพ

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

1. ความหมายของสันติภาพ
2. สันติภาพและความขัดแย้ง
3. สันติภาพและสันติวิธี
4. ความเป็นมาของการศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพ
5. วิธีวิทยาของสันติภาพศึกษา
6. วาทกรรมเกี่ยวกับสันติภาพ

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. นักเรียนสามารถบอกความหมาย และอธิบายพัฒนาการการเรียนการสอนเกี่ยวกับสันติภาพได้อย่างถูกต้อง
2. นักเรียนสามารถสร้างสันติขึ้นภายในจิตใจและแผ่พลังแห่งสันติได้อย่างถูกต้อง
3. นักเรียนสามารถวิเคราะห์สถานการณ์แห่งสันติภาพและสถานการณ์ที่ไม่สันติได้อย่างถูกต้อง
4. นักเรียนตระหนักในความสำคัญของสันติสุขภายในและสันติภาพภายนอก

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนประจำบท

1. วิธีสอน

- 1.1 การเจริญสติภาวนา
- 1.2 การประเมินความรู้เดิม
- 1.3 การฟังบรรยายและอภิปราย
- 1.4 การให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

2. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

2.1 การเจริญสติภาวนา

อาจารย์และนักศึกษาร่วมกันสวดมนต์แผ่เมตตาให้กับตนเอง พ่อแม่ ญาติ มิตร ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ เทวดา เปรต เจ้ากรรมนายเวร และ สรรพสัตว์ ซึ่งจะทำให้นักศึกษามีท่าทีที่เป็นมิตรกับสิ่งมีชีวิตทั้งปวงอันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งสันติสุขภายในและสันติภาพภายนอก

2.2 การประเมินความรู้เดิม

ให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสติภาพโดยอาจารย์เป็นผู้ตั้งคำถามว่าเมื่อได้ยินคำว่าสติภาพนักศึกษานึกถึงอะไร และ สติภาพนั้นคือสถานการณ์ที่ต้องปราศจากอะไรบ้างและต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง เพื่อจัดกลุ่มนักศึกษาตามความรู้เดิมและจะนำไปใช้ในข้อ 2.4 ต่อไป

2.3 การฟังบรรยายและอภิปราย

อาจารย์บรรยายประกอบพาวเวอร์พอยต์ เรื่อง สติภาพ เพื่อเปิดประเด็นการเรียนการสอนสลับกับการตั้งคำถามให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็น โดยเน้นให้เห็นความต่างระหว่างภาวะแห่งสติภาพ และภาวะที่ไม่สติ ก่อนที่จะมีการสรุปรวบรวมข้อสรุปความรู้ต่อไป

2.4 การให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

ให้นักจัดกลุ่มเป็น 10 กลุ่ม โดยหากนักศึกษาคนใดมีความเห็นเหมือนหรือคล้ายกันตามข้อ 2.2 ให้แยกกลุ่มกัน แล้วให้ช่วยกันทำแบบฝึกหัดท้ายบท เมื่อทำเสร็จแล้วให้แต่ละกลุ่มนำเสนอโดยกลุ่มอื่น ๆ ต้องตั้งคำถามในลักษณะที่ไม่เห็นด้วยแม้ในความเป็นจริงจะเห็นด้วยก็ตาม เพื่อฝึกให้นักศึกษามองต่างมุม

สื่อการเรียนการสอน

1. หนังสือสวดมนต์ ประกอบด้วย บทสวดมนต์ บทปลงใจ และบทแผ่เมตตา
2. พาวเวอร์พอยต์ประกอบการสอน เรื่อง สติภาพ
3. วีดิทัศน์ เรื่อง แก่ขำ ๆ (just for lough)
4. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนากับสติภาพ

การวัดผลและประเมินผล

1. ประเมินจากพฤติกรรมกรที่มีส่วนร่วมในการเจริญสติภาวนา
2. ประเมินความรู้หลังการเรียนเทียบกับความรู้เดิม
3. ประเมินจากการร่วมแสดงความคิดเห็น
4. ประเมินจากการทำแบบฝึกหัดท้ายบท

บทที่ 2

สันติภาพ

สันติภาพคืออะไร สังคมที่เรียกได้ว่ามีสันติภาพมีลักษณะอย่างไร ยังมีความขัดแย้งอยู่ในสังคมสันติภาพหรือไม่ วิธีที่จะบรรลุสันติภาพนั้นคืออย่างไร สันติวิธีเป็นสิ่งเดียวหรือคนละสิ่งกันกับสันติภาพ การศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพเป็นมาอย่างไรและเพราะเหตุใดจึงมีการศึกษาสันติภาพและวิธีการศึกษาสันติภาพนั้นมีอย่างไรบ้าง เนื้อหาของบทนี้จะกล่าวถึงประเด็นเหล่านี้ไปตามลำดับหัวข้อ ได้แก่ ความหมาย สันติภาพและความขัดแย้ง สันติภาพและสันติวิธี ความเป็นมาของการศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพ และวิธีวิทยาของสันติภาพศึกษา ดังนี้

ความหมาย

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต (ราชบัณฑิต, 2556: 1260) คำว่า สันติ หรือ สันติภาพ หมายถึง ความสงบ ความหมายของสันติภาพที่ให้ไว้โดยราชบัณฑิตนี้เป็นความหมายในเชิงลบ เพราะเมื่อพูดว่า “สงบ” ย่อมบ่งชี้ว่าสงบจากสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ คือ ปราศจากสิ่งที่ตรงข้ามกับสันติภาพ เช่น เมื่อพูดว่าทะเลสงบ ย่อมหมายถึง สงบจากคลื่น ดังนั้น เมื่อกล่าวว่าสันติภาพ คือ ความสงบ ย่อมหมายถึงสงบจากสิ่งที่ไม่ใช่สันติภาพ

นอกจากความหมายในเชิงลบนี้แล้วยังมีความหมายในเชิงบวกด้วย คือหมายถึงความสุข (รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์, 2545: 19) เมื่อนำความหมายเชิงลบและเชิงบวกของสันติภาพมารวมเข้าด้วยกันทำให้ได้ความหมายของสันติภาพใหม่ คือ ความสงบสุข

คำว่า สันติภาพตรงกับภาษาอังกฤษว่า peace ตามพจนานุกรมฉบับ Oxford Advanced Learner's Dictionary (2005: 1114) ให้ความหมายไว้ 3 นัย ได้แก่ 1) สันติภาพ หมายถึง สถานการณ์หรือช่วงเวลาในประเทศหรือพื้นที่หนึ่ง ๆ ไม่มีสงครามหรือความรุนแรง (a situation or a period of time in which there is no war or violence in a country or an area) 2) ภาวะแห่งความสงบเงียบ (the state of being calm or quiet) และ 3) ภาวะแห่งการดำรงชีวิตอย่างมีมิตรภาพ โดยปราศจากข้อโต้แย้ง (the state of living in friendship with somebody without arguing)

ความหมายของสันติภาพที่ให้ไว้ในภาษาอังกฤษครอบคลุมนัยทั้งเชิงลบและเชิงบวกของสันติภาพ กล่าวคือ ความหมายข้อที่หนึ่งและสองมีนัยเชิงลบ ส่วนข้อที่สามมีนัยเชิงบวก

ประเภทของสันติภาพ

ความหมายของสันติภาพเชิงบวกไม่ค่อยมีปัญหาในการทำความเข้าใจเพราะเมื่อกล่าวว่ามีความสุขก็เป็นทีที่เข้าใจได้ว่าหมายถึงความสบายกายความสบายใจหรือการปราศจากสิ่งบีบคั้นทางกายและทางใจ ในขณะที่ความหมายของสันติภาพเชิงลบมีคำถามมาว่าที่กล่าวว่าเป็นสงบหรือปราศจากสิ่งที่ไม่พึงประสงค์นั้น สิ่งที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งเป็นสิ่งตรงข้ามสันติภาพคืออะไร

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญาคาร) (2554: 98-109) ได้ประมวลสันติภาพเชิงลบว่าเป็นสภาวะที่ปราศจากสิ่งตรงข้ามกับสันติภาพ 4 ชนิด ได้แก่ ปราศจากสงคราม ปราศจากความรุนแรง ปราศจากความรุนแรงแต่มีความขัดแย้ง และปราศจากความรุนแรงและความขัดแย้งโดยสันติภาพ 3 ชนิดแรกจัดเป็นสันติภาพภายนอก ส่วนชนิดสุดท้ายจัดเป็นสันติภาพภายใน ดังนี้

1. สันติภาพภายนอก

สันติภาพภายนอก คือ สันติภาพที่หมายถึงสภาวะที่ปราศจากสงคราม ปราศจากความรุนแรง และปราศจากความรุนแรงแต่มีความขัดแย้ง ดังนี้

1.1 สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงคราม

นักคิดหรือนักสันติภาพ เช่น ตอลสตอย (Leo Tolstoy) ทอฟฟเลอร์ (Alvin Toffler) อิคเคะ (Daisaku Ikeda) พระราหุล (Walpola Sri Rahula) และ บุญยง ว่องวานิช เป็นต้น เห็นว่าสันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากสงครามโดยนำเสนอสงครามและสันติภาพในเชิงทวิลักษณ์ ประจูดคำกับขาว หรือ ดีกับชั่ว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรากฏการณ์ 1 ใน 2 ของปรากฏการณ์หลัก คือ สภาวะที่สังคม รัฐบาล ประเทศ หรือ โลกไม่มีสงคราม และ หลังจากที่สงครามได้ผ่านพ้นไปแล้ว จึงเรียกสถานการณ์ทั้ง 2 นี้ว่าสันติภาพ

1.2 สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง

นักคิดอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น กัลตุง (Johan Galtung) ทะไล ลามะ (Dalai Lama) พุทธทาสภิกขุ พระธรรม-ปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต) ประเวศ วะสี และ โคทม อาริยา เป็นต้น เห็นว่าสันติภาพไม่ใช่เพียงสภาวะที่ปราศจากสงครามแต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง เพราะหากสันติภาพหมายถึงเพียงสภาวะที่ปราศจากสงครามก็มีค่าเพียงเล็กน้อยสำหรับคนที่กำลังจะตายด้วยความอดอยากหรือหนาวเย็น สันติภาพจึงหมายถึงสภาวะที่ตรงข้ามกับวิกฤตการณ์ หรือ ความผิดปกติ ที่ทำให้ต้องกระทบกระทั่งกันและกันทำให้ผู้คนดำรงชีวิตเป็นสุขและมีสมานฉันท์ต่อกัน ไม่มีความบีบคั้น 4 ด้าน ได้แก่ ความบีบคั้นทางกายหรือวัตถุ ความบีบคั้นทางสังคม ความบีบคั้นทางจิต และ ความบีบคั้นทางปัญญา

1.3 สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่มีความขัดแย้ง

พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระไพศาล วิสาโล กัลดง สายหยุด เกิดผล และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เป็นต้น เป็นนักสันติภาพที่มีแนวคิดสอดคล้องกันบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาว่าในสังคมเชิงโลกิยะนั้นสามารถที่จะขัดแย้งกันได้ แต่ขัดแย้งอย่างไรให้ได้ประโยชน์ หรือ ไม่นำไปสู่ความรุนแรง ดังนั้น สันติภาพ คือ ภาวะที่ไม่มีความรุนแรงไม่ใช่ไม่มีความขัดแย้ง เพราะธรรมชาติ หรือ มนุษย์ขัดแย้งกันได้ นอกจากนี้ความขัดแย้งยังมีประโยชน์อีก 3 อย่าง คือ 1) เป็นลิ้นชักนิรภัย (safety value) ซึ่งช่วยผ่อนคลายความเป็นศัตรูกันและกันให้เบาบางลงได้ 2) ย้าเอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้นในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งช่วยลดความตึงเครียดภายในกลุ่มและเสริมสร้างความเป็นเอกภาพและดุลยภาพ และ 3) เป็นสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหาที่กำลังคุกรุ่นอยู่ อันจะนำไปสู่กระบวนการในการหาช่องทางในการแก้ไข หรือ จัดการ หรือ แปรสภาพความขัดแย้งให้กลายเป็นบวกในลำดับต่อไป

2. สันติภาพภายใน

นอกจากสันติภาพภายนอก หรือ สันติภาพเชิงสังคม หรือ สันติภาพเชิงโลกิยะ อันหมายถึง สภาวะที่ปราศจากสงคราม สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่มีความขัดแย้ง ดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีสันติภาพภายใน หรือ สันติภาพเชิงจิตวิญญาณ หรือ สันติภาพเชิงโลกุตตระ ด้วยได้แก่ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและความขัดแย้ง ดังนี้

สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร มิถุนย์) พระไพศาล วิสาโล พระติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) และ วิจิตร ศรีสอ้าน เป็นต้น ได้ชี้ให้เห็นว่า นอกจากสันติภาพภายนอก หรือ สันติภาพเชิงสังคมแล้วยังมีสันติภาพภายใน หรือ สันติภาพสูงสุด หรือ สันติภาพเชิงโลกุตตระ คือ นิพพาน อันเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงและความขัดแย้งภายในจิต

พัฒนาการและมิติมนทัศน์ของสันติภาพ

1. พัฒนาการมนทัศน์เกี่ยวกับสันติภาพ

พัฒนาการของชุดความคิดหรือมนทัศน์สันติภาพของตะวันตกมีทั้งสิ้น 6 ช่วงเวลา คือ ระยะเวลาที่หนึ่ง สันติภาพคือการปราศจากสงคราม ระยะเวลาที่สอง สันติภาพคือความสมดุลทางอำนาจ ทั้งระหว่างรัฐและภายในรัฐ ระยะเวลาที่สาม สันติภาพมีทั้งสันติภาพเชิงลบหรือการไม่มีสงครามและสันติภาพเชิงบวกคือการไม่มีความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ระยะเวลาที่สี่ สันติภาพแบบสตรีนิยม ระยะเวลาที่ห้า องค์รวมแห่งสันติภาพแบบกาย่า (Gaia-peace) ที่ให้ความสำคัญกับสันติภาพระหว่างมนุษย์กับระบบสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ และระยะเวลาที่หก องค์รวมแบบสันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก (Linda Groff and Paul Smoker, 1996 อ้างถึงในทัศนีย์ จันอินทร์, 2550: 2)

2. มิติมนทัศน์ของสันติภาพ

การทำความเข้าใจสันติภาพแบบองค์รวม (holistic peace) ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของมนทัศน์สันติภาพขั้นหลังสุด เวล (Pierre Weil, 2002 อ้างถึงในทัศนีย์ จันอินทร์, 2550: 7) ได้จำแนกสันติภาพแบบองค์รวมไว้ 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อตนเอง ซึ่งมีทั้งมิติด้านร่างกาย ใจ และจิตวิญญาณ โดยสันติภาพตามทัศนะแบบองค์รวมมีความเชื่อว่ารากเหง้าแห่งความรุนแรงของมนุษย์นั้นมิได้อยู่เพียงความรุนแรงจากการกระทำทางร่างกาย แต่ยังสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางความคิดและวิญญาณของมนุษย์เอง 2) มิติทางสังคม เป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อผู้อื่นซึ่งประกอบด้วยด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมการเมือง และด้านวัฒนธรรม เป็นต้น และ 3) มิติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อธรรมชาติ

สันติภาพและสันติวิธี

นอกจากจะมีความแตกต่างในการให้คำจำกัดความของสันติแล้ว รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์ (2545) กล่าวว่า ยังมีทัศนะที่แตกต่างในฐานะของสันติด้วย 2 ทัศนะ คือ ทัศนะที่ถือว่าสันติคือเป้าหมาย และทัศนะที่ถือว่าสันติคือวิถีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมาย ซึ่งเรียกว่า สันติภาวะหรือสันติภาพ และสันติวิธี ตามลำดับ กลุ่มสันติภาวะยังแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ พวกที่ถือว่าสันติบรรลุได้ด้วยกำลังหรือความรุนแรง และอีกพวกหนึ่งถือว่าสันติจะบรรลุได้ด้วยสันติวิธีเท่านั้น ไม่เพียงแต่

กลุ่มสันติภาวะที่แบ่งออกเป็น 2 พวก แม้กลุ่มสันติวิธีก็แบ่งเป็น 2 พวก คือ พวกที่ถือว่าสันติวิธีคือวิธีที่นำมาใช้เพื่อสร้างสันติเป็นกรณี ๆ ไป และอีกพวกหนึ่งถือว่าสันติวิธีเป็นวิถีในการดำรงชีวิต กลุ่มแรกไม่ยอมรับความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ไม่ว่ารูปแบบใด ส่วนกลุ่มที่สองไม่เพียงปฏิเสธความรุนแรงระหว่างมนุษย์แต่ปฏิเสธความรุนแรงทุกรูปแบบต่อชีวิตและธรรมชาติ ด้วย

วาทกรรมเกี่ยวกับสันติภาพ

นอกจากคำว่าสันติภาพ และสันติวิธี แล้ว พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺชุนฺยกร) (2554: 90-93) ยังได้ระบุถึงคำที่สังคมไทยและสังคมโลกกล่าวถึงซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษยชาติต้องการการเป็นอยู่อย่างผาสุกร่วมกัน ได้แก่คำว่า สมานฉันท์ และปรองดอง โดยคำทั้งสองนี้ใช้แสดงถึงความต้องการสันติภาพในบริบทหรือสถานการณ์ที่ต่างกัน ดังนี้

1. สมานฉันท์ (reconciliation)

เนื้อหาของคำนี้บางท่านตีความว่า “การคืนดี” หรือ “การฟื้นคืนดี” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประนีประนอมกลุ่มผลประโยชน์ หรือกลุ่มขัดแย้งให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข แต่โดยเนื้อหาของภาษานี้มีนัยถึง “ความพึงพอใจของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มขัดแย้งที่ได้รับ การแสดงออกในมิติต่าง ๆ เช่น การแบ่งปันทรัพยากรเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม ความเที่ยงตรง และความเสมอภาคของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศ และโลก” จะเห็นว่า ความสมานฉันท์จะเกิดขึ้นได้นั้น มักจะอิงแอบกับปัจจัยภายนอกที่กลุ่มผลประโยชน์ต้องการ และเรียกร้อง อย่างไรก็ตาม ประเด็นว่าด้วยความสมานฉันท์ มักจะได้รับการตีความโดยมุ่งเน้นไปที่การสมานฉันท์เฉพาะในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่สามารถประนีประนอมผลประโยชน์ร่วมกันได้และพยายามที่จะกันกลุ่มที่เห็นต่างออกไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงตามมา

2. ความปรองดอง (harmony)

นักวิชาการอาจจะตีความหมายของคำนี้ว่า “ประสมกลมเกลียวเป็นหนึ่งในเดียวของกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม” ซึ่งคำนี้มีนัยที่สะท้อนทั้งในมิติภายในและภายนอก แต่การที่จะทำให้กลุ่มผลประโยชน์เกิดความรู้สึกที่จะเป็นหนึ่งเดียวกันกับกลุ่มอื่น ได้นั้น มักจะต้องพึ่งพาตัวแปรภายนอกเช่นเดียวกันซึ่งประเด็นนี้มีความลึกซึ้งมากกว่าคำว่าความสมานฉันท์ของกลุ่มคนหรือกลุ่มผลประโยชน์แต่การจะได้มาซึ่งความปรองดองนั้นไม่สามารถสร้างด้วยวัตถุ หรือการขยายพื้นที่

ของผลประโยชน์และความต้องการให้เพิ่มมากขึ้นเพื่อสนองความอยากของคนในสังคมหรือองค์กรเท่านั้นเพราะในความเป็นจริงแล้ว ทรัพยากรมีจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัด หากสถานการณ์เป็นเช่นนี้อาจจะมีความจำเป็นที่เราจะต้องขยายพื้นที่ของความอยากให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การที่เราจะขยายพื้นที่ความอยากให้แก่กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุดนั้น หากจะมองอีกนัยหนึ่งอาจจะกลายเป็นแรงกระตุ้นความอยากให้เพิ่มสูงขึ้น โดยที่สังคมไม่ได้ใส่ใจต่ออันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการในลักษณะดังกล่าว

การศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพ

การศึกษาด้านสันติภาพมี 2 แนวทาง คือ สันติวิทยา และสันติศึกษา สันติวิทยาเป็นการศึกษาเรื่องสันติภาพเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงลักษณะความเป็นจริงของสันติภาพ (education about peace) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สันติศาสตร์ (peace sciences) ส่วน สันติศึกษาเป็นการศึกษาเรื่องสันติภาพเพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น (education for peace) (รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์, 2545: 9)

สันติวิทยา และ สันติศึกษา จึงมีความเหมือนกันในเรื่องที่ศึกษา แต่วัตถุประสงค์ในการศึกษาแตกต่างกัน ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการศึกษาในรายวิชาสาขากับสันติภาพนี้ จึงมีวัตถุประสงค์ไม่เพียงเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับสันติเท่านั้นแต่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่สันติและมีส่วนร่วมในการสร้างและรักษาสันติด้วยหลักการทางศาสนา สมดังที่ แอนดรู แม็ค (Andrew Mack, 1985 อ้างถึงในรุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์, 2545: 9) ได้สรุปว่า สันติศึกษาไม่ควรแต่เรียนรู้เรื่องของสันติภาพเท่านั้น หากแต่ควรเรียนรู้ที่จะใช้สันติวิธีด้วย (Peace education should not only involve leaning about peace, but also leaning to act peacefully.)

สันติศึกษาเป็นความพยายามอย่างหนึ่งอันเป็นผลมาจากความตระหนักในทุกข์และหายนะอันเกิดจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินรวมทั้งอารยธรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะจากภัยสงคราม มนุษย์จึงรวมกันหาทางออก และหนึ่งในแนวทางเหล่านั้นคือการศึกษา โดยตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า 1) มนุษย์มีเหตุผล มีความสามารถเข้าใจเห็นอกเห็นใจและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติได้ ส่วนสงครามเกิดจากความเข้าใจผิด ความเขลา และความกลัว 2) การศึกษาสามารถสร้างคนให้มีความเป็นมนุษย์คือมีเหตุผลมีความเข้าใจอันดีต่อกันและอยู่กันอย่างสงบได้

1. การเกิดขึ้นของสันติศึกษา

สันติศึกษาเกิดขึ้นได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1.1 เกิดจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ฝืนมติเป็นพื้นฐานของจิตพยายามที่จะป้องกัน แก้ไข สร้างสรรค์ และรักษาสันติภาพเพื่อให้บุคคลในชุมชนหรือสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสันติ และใน ระดับที่ใหญ่ขึ้นก็พยายามที่จะให้เกิดสันติระหว่างชุมชนและสังคมนั้น ๆ

1.2 เกิดจากการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่มีจิตฝืนมติตั้งแต่ต้น ทำให้นำไปสู่การ กระทำที่รุนแรงระหว่างบุคคลและสังคมส่งผลให้เกิดความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินขึ้นต่อทั้งสอง ฝ่ายแล้วกลับมามีทัศนคติถึงทุกข์และโทษอันเกิดจากการใช้ความรุนแรงนั้น จึงพยายามที่จะไม่ให้ เกิดความรุนแรงเช่นนั้นอีก

ดังนั้น สันติศึกษาจึงมีอยู่คู่กับสังคมมนุษย์ หากไม่แล้วมนุษย์จะไม่มีทางสร้างสรรค์ สิ่งดีงามใด ๆ ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเช่น โบราณสถานและโบราณวัตถุซึ่งเห็นได้ในพื้นที่ ส่วนต่าง ๆ ของโลก

2. สันติศึกษาอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตามสันติศึกษาที่เป็นระบบและสืบเนื่องมาจนถึงยุคโลกาภิวัตน์นี้เป็นผล มาจากสงครามโลกครั้งที่สองที่ทั้งสองฝ่ายคือทั้งผู้แพ้และผู้ชนะต่างเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นความ พายแพ้ร่วมกันของมนุษยชาติ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสงครามเช่นนั้นขึ้นอีกจึงนำไปสู่การก่อตั้ง องค์การสหประชาชาติและภายใต้องค์การสหประชาชาตินั้นมีหน่วยงานหนึ่งชื่อว่าองค์การ การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้าน การศึกษาได้กำหนดแนวทางการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติขึ้น (Education for World Understanding หรือ Education for International Understanding) โดยมีหลักการและวัตถุประสงค์ 8 ประการ (รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์, 2545: 9) ได้แก่ คือ 1) สร้างมิตรระหว่างชาติและการมองโลกอย่าง กว้าง ๆ ในการศึกษาทุกระดับและทุกรูปแบบ 2) สร้างความเข้าใจและการเคารพซึ่งบุคคลทุกชาติ ศาสนา วัฒนธรรม อารยธรรม ค่านิยมและแนวทางการดำรงชีวิตโดยสอนทั้งวัฒนธรรมเชื้อชาติของ ตนและของชาติอื่น 3) สร้างความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่มีมาก ขึ้นระหว่างบุคคลชาติต่าง ๆ ทั่วโลก 4) พัฒนาความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น 5) ไม่ตระหนักถึง เพียงสิทธิ แต่คำนึงถึงหน้าที่ที่บุคคล กลุ่มสังคม และชาติทั้งหลายที่จะต้องยึดถือกัน 6) เข้าถึงความ จำเป็นที่ต้องมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและร่วมมือกันระหว่างชาติ 7) สร้างความพร้อมของแต่

ละบุคคลที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ของประเทศของตนและของโลกโดยทั่วไป และ 8) เน้นการไม่ยอมรับการทำสงครามเพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศ

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นจึงมีการพัฒนาแนวทางในการศึกษาหลายรูปแบบซึ่งแนวทางการศึกษาที่สำคัญมี 4 แนวทางคือ (วิชัย ต้นศิริ, 2529 อ้างถึงในรุ่งธรรม สุจิ-ธรรมรักษ์, 2545: 5-8) ได้แก่

2.1 แนวทางการเปรียบเทียบ (comparative education) เปรียบเทียบความเป็นอยู่ทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่าง ๆ

2.2 แนวทางสหวัฒนธรรม (inter-cultural studies) เน้นวัฒนธรรมอันหลากหลายของชนชาติต่าง ๆ รวมทั้งชนกลุ่มน้อยในประเทศ เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมต่าง ๆ มีความเข้าใจในความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของวัฒนธรรมจนไม่เกิดอคติขึ้น

2.3 แนวสกลทัศน์ศึกษา (global education) เป็นแนวทางใหม่เกิดจากความคิด 2 กระแส คือ ความวิตกกังวลต่อความเสื่อมสูญของธรรมชาติอันเกิดจากการใช้เทคโนโลยีของมนุษย์ และการตระหนักถึงความจริงที่ทุกชาติต้องพึ่งพาอาศัยกันทางเศรษฐกิจ จึงเห็นว่าจะต้องมีการจัดระเบียบโลกใหม่เพื่อการรักษาความสมดุลของธรรมชาติและกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างยุติธรรม

2.4 แนวพัฒนาศึกษา (development education) เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าทางหลักการและทฤษฎีเน้นการกระตุ้นโน้มน้ามนิยมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรมจากลักษณะถินนิยมมาเป็นชาตินิยม จากชาตินิยมมาเป็นโลกนิยม รู้สึกว่าตนเองเป็นชาวโลกหรือพลเมืองโลก (citizen of the world) ที่ร่วมชะตากรรมเดียวกันกับประเทศอื่น

3. วิธีวิทยาของสันติภาพศึกษา

แนวทางการศึกษาดังกล่าวข้างต้นไม่ได้ศึกษาสันติภาพโดยตรง แม้วัตถุประสงค์ของแนวทางเหล่านี้จะมีสันติภาพเป็นเป้าหมายก็ตาม การศึกษาสันติภาพโดยตรงนั้นมักมีคำว่าสันติรวมอยู่ด้วย เช่น คำว่า สันติวิทยา และสันติศึกษา กล่าวเฉพาะสันติศึกษา เดนิช (H.B.Danesh) (2006) ผู้อำนวยการและผู้ก่อตั้งสถาบันสันติศึกษานานาชาติ ได้เสนอทฤษฎีสันติศึกษาแบบบูรณาการ (Integrative Theory of Peace) ขึ้น โดยมีโครงสร้างดังนี้

3.1 หลักสูตร

หลักสูตรสันติศึกษาต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ

3.1.1 ต้องเป็นแบบองค์รวม (comprehensive)

3.1.2 ต้องมีแนวทางที่ยั่งยืนและเป็นไปเพื่อการฟื้นฟู (sustained and restorative approach)

3.1.3 ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (transformative)

3.1.4 ต้องมีแนวทางใหม่ ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ (new approach)

3.1.5 ต้องเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการ (integrative) โดยหลักสูตรนั้นต้องเป็นไปเพื่อ 1) การเข้าใจมิติทั้ง 6 รวมกัน คือ มิติด้านกาย จิตใจ สังคม ประวัติศาสตร์ จริยธรรม และจิตวิญญาณ 2) บูรณาการมิติทั้ง 6 ในข้อหนึ่งไว้ด้วยกัน 3) การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษา อาจารย์ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และผู้ปกครอง 4) การเป็นหนึ่งเดียวของมนุษยชาติ เอกภาพในความหลากหลาย การปราศจากความขัดแย้ง และการแก้ไขความขัดแย้ง และ 5) การมุ่งปกป้องและชื่นชมโลกทัศน์ของชุมชนอันหลากหลาย

3.2 หลักการใหญ่

สันติภาพเป็นเป็นองค์รวมที่รวมเงื่อนไขทุกอย่างเกิดขึ้นภายในและระหว่างบุคคล กลุ่ม และสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาและการพัฒนาอันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรม สามารถตอบสนองความต้องการทั้ง 3 ด้านของมนุษย์ คือ การอยู่รอด (survival) การอยู่ร่วม (association) และการอยู่ดี (transcendence)

3.3 หลักการย่อย

3.3.1 สันติภาพเป็นมิติทางจิต-สังคมผนวกกับการเมือง และ ศีลธรรมผนวกกับจิตวิญญาณซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีแนวทางที่ลงลึกถึงจิตสำนึก มุมมองที่กว้างถึงจักรวาล และยุทธศาสตร์ที่บูรณาการเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวกันกับสรรพสิ่ง

3.3.2 การศึกษาแบบองค์รวมโดยต้องมีการบูรณาการและเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเท่านั้นที่เป็นแนวทางสู่สันติภาพที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อการปรับเปลี่ยนระดับชั้นขนานใหญ่จากโลกทัศน์เพื่อความอยู่รอด (survival-based worldview) และการอยู่ร่วม (identity-based worldview) ของบุคคลและกลุ่ม ไปสู่โลกทัศน์เพื่อการอยู่ดีของมนุษยชาติ (unity-based world view)

3.3.3 การพัฒนาปัจจัยแบบองค์รวมของสันติภาพเช่นนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ อารมณ์ และพฤติกรรมภายในตัวแปรของโลกทัศน์เพื่อการอยู่ดีของมนุษยชาติ

3.3.4 สถานะแห่งสันติภาพอันเป็นพลวัต ก้าวหน้าต่อเนื่อง ลงลึกไปถึงจิตสำนึก และรวมทุกภาคส่วนซึ่งเกิดมาจากโลกทัศน์เพื่อความอยู่ดีนี้ต้องสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานตามลำดับขั้นของมนุษย์คือการอยู่รอด การอยู่ร่วม และการอยู่ดีอันจะกำหนดความพยายามและกระบวนการแบบยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและสังคม

3.4 ชนิดของโลกทัศน์

การมองโลก หรือ โลกทัศน์ของใครจะเป็นเช่นใดนั้น ขึ้นอยู่กับมโนทัศน์ (concept) หรือภาพที่มีอยู่ในใจของแต่ละคนซึ่งเป็นผลมาจากองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) ทัศนต่อความจริง 2) ความเข้าใจต่อธรรมชาติของมนุษย์ 3) ทัศนวิสัยด้านเป้าหมายในชีวิต และ 4) แนวคิดเพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างมวลมนุษย์

มโนทัศน์ของโลกทัศน์ทั้ง 4 นี้ จะนำไปสู่โลกทัศน์ 3 แบบ คือ 1) โลกทัศน์เพื่อความอยู่รอด 2) โลกทัศน์เพื่อความอยู่ร่วม คือ การอยู่ร่วมกันเพื่อดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่ม และ 3) โลกทัศน์เพื่อความอยู่ดี คือ การอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันทั้งหมดของมวลมนุษย์ที่จะแบ่งแยกไม่ได้

โลกทัศน์ทั้ง 3 ประการนี้ มีพัฒนาการตามลำดับดังต่อไปนี้

3.4.1 โลกทัศน์เพื่อความอยู่รอดเกิดขึ้นเมื่อยังเป็นเด็ก สัมพันธ์กันกับพัฒนาการของสังคมเกษตรกรรมและก่อนอุตสาหกรรม โลกทัศน์ชนิดนี้พัฒนาขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความยากจน ความอยู่ดีธรรมชาติ ภาวะอนาธิปไตย การคุกคามด้านร่างกาย และสงคราม ซึ่งผลักดันให้ต้องใช้กำลังต่อต้านหรือการสยบยอมอันเป็นรูปแบบการปกครองของเผด็จการ

3.4.2 โลกทัศน์เพื่อการอยู่ร่วมเกิดขึ้นสัมพันธ์กันกับบุคคลเมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น และในด้านสังคมก็พัฒนามากขึ้น โลกทัศน์ชนิดนี้พัฒนาขึ้นโดยการใช้ความคิด อารมณ์ ทัศนคติ และการกระทำที่รุนแรงซึ่งนำไปสู่การแข่งขันแบบสุดโต่งและการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันภายใต้รูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ขาดความชอบธรรมซึ่งมีโครงสร้างให้มีการแข่งขันเพื่อการขึ้นสู่อำนาจอันผลักดันให้ผู้ที่แข็งแรงที่สุดเท่านั้นจึงจะอยู่รอดได้

3.4.3 โลกทัศน์เพื่อการอยู่ดีซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลโตเต็มที่แล้ว ตั้งอยู่บนจิตสำนึกที่มุ่งสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษยชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายเพื่อการสร้างสรรค์อารยธรรมแห่งสันติภาพอันประกอบด้วยความเสมอภาค ความยุติธรรม เสรีภาพ ศีลธรรม ความหลากหลาย และเอกภาพ โลกทัศน์เช่นนี้ให้ความเสมอภาคระหว่างหญิงและชายในการมีส่วนร่วม

บริหารสังคม และปฏิเสชการมีอคติและการแบ่งพรรคแบ่งพวกทุกชนิด โลกทัศน์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพื่อความอยู่ดีด้วย

3.5 ข้อควรระวังและสรุป

แง่ดีของวัฒนธรรมของมนุษย์ เช่น ศาสนา วิทยาศาสตร์ รูปแบบของการปกครอง เทคโนโลยี โครงสร้างครอบครัว และการดำเนินการทางธุรกิจ ล้วนเปิดโอกาสให้มีการบิดเบือนและการนำไปใช้ที่ผิดพลาดซึ่ง โลกทัศน์เพื่อความอยู่รอดและอยู่ร่วมซึ่งแตกต่างจากโลกทัศน์เพื่อความอยู่ดี ดังนั้นจึงต้องตระหนักอยู่เสมอว่า โลกทัศน์เพื่อความอยู่ดีนั้นต้องเป็นไปเพื่อการเพิ่มขึ้นของปรากฏการณ์ดังต่อไปนี้ คือ 1) บูรณาการด้านเศรษฐกิจและการเงินทั่วโลก 2) การรวมตัวกันของชาติต่าง ๆ เช่น องค์การสหประชาชาติ สหภาพยุโรป และ สหภาพแอฟริกา เป็นต้น 3) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 4) การป้องกันแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพ เช่น โรคนเอดส์ และ โรคซาร์ส เป็นต้น 5) การติดต่อสื่อสารแบบไร้พรมแดนด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ 6) การลดระยะทางและการนำไปสู่การพบปะกันระหว่างประชาชนจากภูมิภาคต่าง ๆ โดยระบบการขนส่งที่หลากหลาย

กล่าวโดยสรุปก็คือ ทุกอย่างมุ่งไปสู่ความจริงที่ว่ามนุษยชาติเป็นหนึ่งเดียวกัน และทุกประเทศรวมกันเป็นส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งแยกไม่ได้ของโลกใบเดียวกัน

บทสรุป

ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพคือจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติตน หากเข้าใจสันติภาพแตกต่างกันการปฏิบัติตนย่อมแตกต่างกันไปด้วย ดังจะเห็นได้จากสันติภาพประเภทต่าง ๆ ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพและการให้ความรู้เกี่ยวกับสันติภาพอย่างทั่วถึงจึงเป็นสิ่งที่จะต้อง

นอกจากนี้ ผู้ที่ใฝ่สันตินั้นเมื่อรู้และเข้าใจความหมายเป็นการส่วนตัวแล้วควรมีความอดทนอดกลั้นต่อคนที่มีความเห็นต่างหรือยังไม่เข้าใจไม่สมบูรณ์เพราะแท้จริงแล้วมนุษย์ทุกคนปรารถนาสันติภาพเพื่อความอยู่ดีมีสุขร่วมกันในสังคมด้วยกัน

แบบฝึกหัด

1. ความหมายของสันติภาพนิยามใดที่มีความเหมาะสมที่สุดกับสังคมไทยในปัจจุบัน
2. อธิบายความหมายของสันติภาพให้สอดคล้องกับการเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียน
3. แสดงตัวอย่างประกอบความสัมพันธ์ระหว่างสันติภาพภายนอกและภายใน
4. จงอธิบายลักษณะของสันติภาพที่เหมาะสมกับสังคมไทย ประชาคมอาเซียน และ

สังคมโลก

5. จงแสดงความไม่เห็นด้วยกับพัฒนาการทางมโนทัศน์ของสันติภาพ
6. จงอธิบายความเป็นไปได้ของมิตินโนทัศน์นอกจากมิตินโนทัศน์แบบองค์รวม
7. จงแสดงการประยุกต์สันติภาพและสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองใน

สังคมไทย

8. วาทกรรมเกี่ยวกับสันติภาพแสดงให้เห็นความต้องการของมนุษยชาติได้อย่างไร
9. จงอธิบายความเหมือนและแตกต่างของการศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพแต่ละแนวทาง
10. กระบวนการเรียนที่จะทำให้การศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพบรรลุผลควรเป็นอย่างไร